

особами з розумовою відсталістю в сучасній дефектології. Укладач: Руденко Л. М. Навчальний посібник. К.: «ДІА», 2007. 128 с.

УДК 376.3/5.048.331.548

ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВЕ СПРЯМУВАННЯ КУРСУ «ТЕХНОЛОГІЙ» У СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Чеботарьова О. В.

У статті представлено теоретичні та практичні засади професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у процесі вивчення курсу «Технології» у спеціальних закладах загальної середньої освіти. Розкрито спеціальні принципи організації змісту технологічної освіти учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Представлено педагогічні умови реалізації змісту предмета «Технології» у Новій українській школі та специфіку практико-орієнтованого викладання.

Ключові слова: спеціальна освіта, професійно-трудове спрямування, предмет «Технології», учні з порушеннями інтелектуального розвитку, соціалізація.

The article presents theoretical and practical principles of professional and labor training of students with intellectual disabilities in the process of studying the course «Technology» in the process of specially organized correctional and developmental training. Special principles of organizing the content of technological education of students with intellectual disabilities are revealed. Pedagogical conditions for implementing the content of the subject «Technology» in the New Ukrainian School and the specifics of practice-oriented teaching are presented.

Keywords: special education, professional and labor orientation, subject «Technology», students with intellectual disabilities, socialization.

Вступ. Сучасні стратегії реформування освіти в Україні в контексті запровадження концепції Нової української школи, провідної позиції компетентнісного підходу, окресленого в Законі України «Про освіту», Державному стандарті базової середньої освіти, Типових освітніх програмах навчання школярів, висувають відповідні вимоги до процесу шкільного навчання дітей з особливими освітніми потребами з позицій оновлення його змісту, форм і методів реалізації (І. Бех, В. Бондар, В. Засенко, С. Максименко,

С. Миронова, Л. Прохоренко, В. Синьов, М. Супрун, І. Татьянчикова, О. Хохліна та ін.).

Дослідження тенденцій розвитку освіти у світі засвідчують широкомасштабне впровадження в педагогічну практику різних зарубіжних країн компетентнісно-орієнтованої освіти, яка сприяє становленню учнів, розвитку їхніх пізнавальних здібностей, компетентностей і наскрізних умінь, відповідно до вікових та індивідуальних психофізичних особливостей і потреб.

Одним із важливих напрямів сучасної освіти є вдосконалення системи професійно-трудового навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах освітніх трансформацій.

Слід зазначити, що основною метою навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (ППР) є їх соціалізація. Соціалізація в першу чергу передбачає надання школярам базових знань та вмінь з певної професії, яка дозволить їм самостійно існувати, працювати, забезпечувати себе у практичній життєдіяльності і побуті, бути корисними суспільству.

В умовах війни, загострення економічної ситуації в Україні, виїзду значної частини населення за кордон, відчувається значний дефіцит трудових резервів. Випускники з порушеннями інтелектуального розвитку можуть долучитись до розбудови в майбутньому України, опанувати певні робітничі професії і цим самим принести велику користь нашій країні, всьому українському суспільству.

Метою статті є визначення та узагальнення професійно-трудового спрямування нового курсу «Технології» для учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, також висвітлення умов його реалізації в освітньому процесі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розкриття тематики були використані методи систематизації та узагальнення дослідженого матеріалу.

Результати дослідження. На вирішення цих та інших завдань та проблем розвитку особистості спрямовано вивчення предмета «Технології» у 5-10 класах Нової української школи. Вивчаючи предмет «Технології», учні мають в межах своїх пізнавальних можливостей оволодіти вміннями застосовувати техніку й технології у щоденній діяльності, проєктувати та виготовляти вироби, поступово засвоювати та застосовувати систему професійно-трудових знань та вмінь.

Щоб розвивати особистість, діяльність учнів повинна мати предметно-практичний характер, поєднувати в собі художнє і технічне проєктування, застосування різноманітних технік у проєктно-технологічній діяльності, розроблення та реалізацію творчих проєктів.

Ефективність професійно-трудової підготовки школярів залежить від забезпечення умов спеціально організованого освітнього процесу, що враховує особливості інтелектуального, комунікативно-мовленнєвого, фізичного, емоційно-вольового розвитку, пізнавальних можливостей, темп засвоєння навчального матеріалу, рівень сформованості життєво необхідних умінь та навичок учнів.

Зміст предмета «Технології» не обмежується формуванням необхідних предметно-практичних та професійно-трудових умінь і навичок, вивченням техніки й технологій та народних ремесел.

Навчальний предмет «Технології» вбирає кращі надбання і досвід професійно-трудової підготовки учнів, учить проєктувати вироби, проводити необхідні розрахунки, щоб праця була ефективною, творчою, продуктивною, цінною для людей і різносторонньо розвивала школярів. Результатом виконання проєкту на уроках технологій мають бути не тільки матеріальні результати праці, а найголовніше – сформовані якості професійно підготовленої особистості.

У спеціальних закладах загальної середньої освіти навчальний предмет «Технології» виконує не лише навчальну, виховну, а й важливу корекційно-

розвивальну функцію. Професійно-трудові знання мають бути не лише засвоєні, а й інтегровані у практичний досвід учня з метою його соціально-трудової адаптації. Тому зміст і методика професійно-трудового навчання ґрунтуються на принципах доступності, системності, наочності, індивідуалізації та диференціації на основі поетапного формування загальнотрудових знань та вмінь.

Навчальний предмет «Технології» має сприяти гармонійному поєднанню розумової та фізичної праці, формувати особистість, здатну всебічно розвиватися, жити і працювати в сучасному світі.

Індивідуалізація та диференціація навчання під час вивчення предмета здійснюється в процесі особистісно зорієнтованої проєктно-технологічної діяльності, з урахуванням пізнавальних можливостей, здібностей, інтересів, нахилів та освітніх потреб учнів.

Вивчення предмета «Технології» повинно мати соціальний запит, його значення мають розуміти у родині, в кожному закладі освіти, у державі. За таких умов вивчення технологій стане інвестицією в майбутнє й відповідатиме потребам особистості, сучасним вимогам, матиме підтримку в суспільстві. Досягнути цього можна на основі знань методики навчання технологій учнів з особливими освітніми потребами.

Для організації успішного професійно-трудового навчання учнів з ППР важливим є забезпечення наступних методичних основ: розвиток загальнотрудових умінь як передумови усвідомленості та самостійності виконання трудових завдань; реалізація професійного орієнтування та формування професійно важливих якостей та життєвих орієнтацій для забезпечення успішності соціально-трудової адаптації; навчання учнів техніко-технологічних знань як одного зі складників забезпечення усвідомленої практичної діяльності; корекційна спрямованість змісту технологічної освіти; особливості використання дидактичних принципів та методів у навчальному процесі; оцінювання навчальних досягнень; реалізацію інноваційних форм,

методів та засобів навчання у процесі вивчення нового предмета «Технології» у 5-10 класах Нової української школи.

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, нові цілі та завдання технологічної освіти учнів з ПП ґрунтуються як на загальних, так і спеціальних принципах навчання. Загальні принципи розглядаються як фундаментальні положення, що ґрунтуються на закономірностях і стійких тенденціях функціонування й розвитку освітньої системи.

У технологічній освіті до загальнодидактичних принципів віднесено наступні: науковості, зв'язку навчання з практикою, послідовності, наступності, врахування вікових особливостей здобувачів освіти, культуровідповідності.

Водночас необхідно максимально враховувати у навчальному процесі особливості психофізичного розвитку учнів 5-10 класів з порушеннями інтелекту, розвиваючи їхні нахили, здібності й можливості.

Тому зацентруємо увагу на використанні педагогами *спеціальних принципів навчання*, обґрунтованих на основі досягнень сучасної спеціальної педагогіки і психології (В. Бондар, І. Бех, В. Засенко, С. Максименко, Г. Мерсіянова, Л. Прохоренко, В. Синьов, О. Хохліна, О. Чеботарьова та ін.):

- *Принцип пріоритетного розвитку особистості*, яка є спроможною до професійно-трудової діяльності, підготовлена до самостійного життєзабезпечення та інтеграції у суспільство. Цей принцип передбачає стимулювання трудової активності, прагнення до самостійності, з урахуванням психофізичного стану дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Адже процес професійно-трудової підготовки має бути побудований у такий спосіб, щоб кожен учень мав можливість розвивати особистісні якості, взаємодіяти з іншими людьми у процесі професійно-трудової та побутової діяльності.

- *Принцип комплексного впливу*, який передбачає залучення фахівців закладу та родини учня до освітньо-виховного процесу, що значною мірою стимулюватиме пізнавально-трудову діяльність школяра, підтримуватиме його художньо-творчу активність в умовах шкільного навчання та в родині,

сприятиме подоланню труднощів, які виникають в процесі соціально-трудової діяльності, полегшить перенесення сформованих трудових вмінь у повсякденну життєдіяльність та сприятиме їхньому закріпленню.

- *Принципи індивідуального та диференційованого підходу* вказують на необхідність вибору методів, прийомів, форм і засобів організації технологічної освіти відповідно до рівня сформованості трудових знань, умінь та навичок в учнів з ППР. Для дотримання означених принципів необхідно визначити рівень сформованості професійно-трудових знань, умінь та навичок, який враховується у багатоаспектному змісті корекційно-розвивальної роботи.

- *Принцип діяльного підходу* передбачає отримання професійно-трудових знань та вмінь у процесі організованої професійно-трудової діяльності, під час якої створюються умови, які мотивують до пошуку вирішення трудових завдань, спонукають до використання учнем різних способів та засобів трудової діяльності, формують навички трудової взаємодії в колективі. Навчання повинно бути максимально практично зорієнтованим на основі інтеріоризації соціального-побутового та предметно-практичного досвіду.

- *Принципи систематичності, послідовності та наступності* передбачають неперервність, регулярність, планованість процесу технологічного навчання, в якому реалізуються освітні, виховні та корекційно-розвивальні завдання щодо формування професійно-трудової діяльності, професійно-трудової спрямованості, самовизначення та самоорганізації у основній та старшій ланках школи.

- *Принцип доступності та наочності* передбачає урахування особливостей психофізичного розвитку школяра, стану сенсомоторної, мовленнєвої, когнітивної, особистісної сфер. Він забезпечується шляхом використання широкого спектру наочної підтримки, інструктивних карток, мультимедійних та технічних засобів, що особливо на початковому етапі технологічного навчання допомагає засвоєнню базових професійно-трудових знань, закріпленню трудових умінь та навичок учнів.

- *Принцип варіативності* забезпечує доцільний та гнучкий вибір змісту, форм та методів навчання, ступінь їх адаптації у освітньо-трудовому процесі, що розширює можливості педагогічної творчості, сприяє можливості диференціації та корекційно-розвивальній спрямованості змісту; посиленню мотивації, змінюючи роль педагога з інформаційно-контролюючої на консультативно-координаційну. Варіативність змісту програм, підручників, освітніх технологій та навчально-методичного забезпечення сприяє реалізації творчого потенціалу учнів. Різні умови навчання, особливості виробничого середовища, національні й трудові традиції мають враховуватися у процесі добору змісту технологічної освіти. Варіативність змісту навчання допомагає розкрити різні дидактико-методичні підходи до реалізації технологічних завдань, сприяє врахуванню особливостей роботи, творчості педагогів.

- *Принцип корекційно-розвивальної спрямованості* забезпечує оптимізацію пізнавальної активності школярів, зміцнення психічного здоров'я, удосконалення психічних, сенсомоторних, рухових, мовленнєвих функцій організму. Корекційно-розвивальна робота спрямовується на створення сприятливих умов для найповнішої реалізації професійно-трудової діяльності на основі психофізичних можливостей учнів, що дає змогу впливати на психічний розвиток школярів з ППР і зумовлює позитивні зміни у керуванні процесу становлення професійно-трудової діяльності на усіх етапах шкільного навчання.

- *Принцип інтегрованості* розглядається з позицій комплексної дії освітнього корекційно-розвивального середовища на становлення, соціалізацію і життєвий вибір особистості, а також з точки зору можливостей використання змісту різних дисциплін та навчальних предметів у процесі технологічної діяльності. Це може бути інтегрований взаємозв'язок з тематикою мистецької чи інформатичної галузей, образотворчим мистецтвом тощо.

- *Принцип ергономічності* вимагає організації корекційного навчання на основі комплексного вивчення діяльності всіх учасників навчального процесу в

їхньому середовищі з метою створення оптимальних умов діяльності, що сприяють збереженню здоров'я, продуктивності навчання і праці при мінімальних затратах біологічних ресурсів, часу та матеріальних засобів

Умовами ефективного впровадження нового навчального предмета «Технології» на основі сучасних підходів є:

- модернізоване матеріально-технічне оснащення навчального середовища, дотримання сучасного педагогічного дизайну у майстернях та кабінетах професійно-трудової підготовки, використання сучасних засобів професійно-трудового навчання;

- розроблення змісту та ефективних методик і технологій досягнення результатів навчання технологічної освітньої галузі, зокрема під час очного, змішаного та дистанційного навчання;

- підготовлений високопрофесійний кадровий потенціал закладу, командна взаємодія, реалізація педагогічного менеджменту та професійної командної мобільності колективу вчителів, залучення батьків до співпраці.

Рис.1. Умови забезпечення ефективного впровадження предмета «Технології» в освітній процес.

Курс «Технології» у спеціальній школі має провідне значення для опанування основ професії, засвоєння важливих предметно-практичних знань та трудових умінь, що забезпечує особистісний розвиток учня, його соціально-трудова адаптацію, формування життєвих навичок. Корекційно-розвивальна спрямованість навчального предмета передбачає в першу чергу формування здатності використовувати предметно-практичні знання у практичній життєдіяльності – під час виконання технологічних завдань у побуті, при виконанні господарсько-побутових та сільсько-господарських робіт та ін.

На уроках «Технології» учні одержують знання про технології декоративно-ужиткового мистецтва, швейної, кулінарної та столярної справи, флористики, квітникарства, господарсько-побутових та сільськогосподарських робіт. Вони розширюють уявлення про матеріали та інструменти, про засоби праці (ножиці, шаблон, лекала, кутник, лінійка та ін). Зокрема, про властивості різних матеріалів, використання в побуті та в промисловості; про сировину, з якої вони виготовляються. Для забезпечення усвідомленості виконання практичних завдань змістом навчання передбачено надання учням знань про способи діяльності. У модельних навчальних програмах з навчального предмету «Технології» це позначено як трудові операції.

З огляду на особливості інтелектуального розвитку учнів, важливо, щоб навчання технологіям було максимально практико-орієнтованим, опертим на життєвий досвід школяра. Практико-орієнтовані завдання, наочні зразки виробів, моделей, технологічні дії з предметами, вправи побутового характеру не лише полегшують засвоєння матеріалу, але й слугують дієвим засобом розвитку пізнавальної, сенсомоторної сфери, координації, просторових уявлень, довільної поведінки.

Практичні роботи учнів при виготовленні виробів та виконанні творчих завдань має велике виховне і корекційне значення, оскільки сприяє розвитку пізнавальних здібностей учнів, естетичних смаків та цілеспрямованості діяльності. Особливо цінними є виготовлення виробів для потреб ЗСУ, зокрема

окопних свічок, в'язаних теплих речей, рукавиць, захисних сіток, деталей для дронів, приготування смаколиків, сувенірів та оберегів для воїнів. Це виховує патріотизм, національну гідність, прагнення допомогти нашим захисникам у боротьбі з ворогом.

Досвід професійно-трудового навчання учнів свідчить, що вони із задоволенням виконують практичні роботи з використанням природного, пластичного матеріалу, текстильних матеріалів, особливо коли результатом їх діяльності є виріб-іграшка, сувенір чи подарунок батькам до свята.

Отже, зміст технологічної освіти, завдання, його реалізація передбачає аналіз, планування, організацію діяльності, практичне виконання та самоконтроль, що є структурними компонентами становлення трудової діяльності.

Таким чином, на основі змісту технологічної освіти, спеціальної методики, корекційних методів та прийомів, інноваційних засобів навчання здійснюється професійно-трудова підготовка учнів з ППР, розвиток важливих складових їхньої навчальної діяльності – умінь класифікувати, аналізувати, узагальнювати, застосовувати знання, формування загальнотрудових умінь (орієнтування у виконанні практичних завдань, планування послідовності їх виконання та здійснення самоконтролю).

Використання різноманітного потенціалу сучасних технологій, методів та прийомів навчання учнів з інтелектуальними порушеннями на основі врахування їхніх психофізичних можливостей сприятиме ефективному засвоєнню професійно-трудових знань умінь та навичок, подоланню труднощів та бар'єрів у навчанні, надає нові можливості для творчого розвитку особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, реалізація нового курсу «Технології» для учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку передбачає розроблення принципово нового змісту освіти для дітей з особливими освітніми потребами відповідно до державних

стандартів загальної середньої освіти, які ґрунтуються на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, врахуванні вікових особливостей психофізичного розвитку учнів, передбачають здобуття ними професійно-трудових умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Подальшого розвитку потребують дослідження, спрямовані на розроблення цілісної системи дидактико-методичного забезпечення у профільній освіті учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, педагогічних технологій навчання учнів основної школи як складової системи професійно-трудової підготовки та самовизначення осіб зі складними порушеннями інтелектуального розвитку в контексті реалізації концепції НУШ.

Література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>
2. Модельна навчальна програма «Технології трудового навчання: швейна справа. 5-11 класи» для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку та закладів загальної середньої освіти зі спеціальними класами для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Автори: Чеботарьова О.В. та ін. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 100 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743038/>
3. Чеботарьова О.В. Абакумова І.В. (2024). Педагогічна технологія формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Особлива дитина: навчання та виховання*. 116(4). http://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child
4. Чеботарьова О.В. Сучасні технології професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку: реалії та перспективи. Збірник тез круглого столу: Професійно-трудова соціалізація в системі сучасних реабілітаційних послуг дітям та дорослим з інтелектуальними порушеннями (з нагоди 100-річчя від дня народження Клавдії Турчинської) (м. Київ, 25 січня 2024р.). С.83-89. <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/46650>
5. Чеботарьова О.В. Методичні основи корекційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку: технології: практ. посіб. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. 186 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747057/>